

ӘӨЖ 327.8

АҚШ ПЕН ОНЫҢ ОДАҚТАСТАРЫНЫҢ ИРАКҚА БАСЫП КІРУІ

Аубакиров Ильяс Серикұлы

vip.iko_astana@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰҰ Халықаралық қатынастар факультетінің
Халықаралық қатынастар кафедрасының 3 курс студенті,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Джумадилова Г.М.

2003 жылғы Иракқа басып кіру. Ирак соғысының алғашқы кезеңі болды. Шапқыншылық кезеңі 2003 жылы 19 наурызда басталып, бір айдан астам уақытқа созылды, оның ішінде 26 күндік ірі ұрыс қимылдары болды, онда АҚШ, Ұлыбритания, Австралия және Польшаға күштер бірігіп, Иракқа басып кірді.

Бастапқыда осы қақтығыстың астарына біраз тоқталайық. Саддам Хусейн 1979 жылы Ирактың президенті болды, дегенмен ол осыған дейін ел басқару мәселелерін өз қолына шоғырландырды. Оның өкілеттігі диктатураның күшімен тең болды. Елдегі бірде-бір маңызды мәселе президенттің келісімінсіз шешілмейді. Хусейн оппозиция мен мезгіл-мезгіл бүлікшіл күрдтерге қарсы репрессиялар мен азаптау шараларын қолданды, ол оны өзі де көпшілік алдында мойындады. Сонымен қатар, Хусейннің жеке басына табынушылық Иракта дами бастады. 1980 жылдың өзінде Ирак армиясы Иранның Хузестан провинциясына басып кірді, осылайша Иран-Ирак соғысы басталды. Бір қызығы, бұл соғыста АҚШ та, КСРО да Хусейнді қолдады. Бірақ, ақыр соңында, соғыс 1988 жылы ештеңемен аяқталды, өйткені бейбітшілік шартының талаптарына сәйкес екі ел де статус-квоны сақтап қалды. Саддам Хусейн 1990 жылы Кувейтті басып алып, оны провинция ретінде Иракқа қосып алған кезде жаңа авантюраны бастады. Бұл жолы АҚШ та, КСРО да Ирак президентінің әрекетін айыптады. Оның үстіне АҚШ БҰҰ-ның қолдауымен Хусейнге қарсы шыққан халықаралық әскери коалицияны құрды. Осылайша Ирактағы бірінші соғыс немесе, басқаша айтқанда, Парсы шығанағындағы соғыс басталды. Қарсыласудың алғашқы күндерінен бастап коалиция заманауи авиацияны қолданудың арқасында айтарлықтай артықшылыққа ие болды.

Кесте 1. Парсы шығанағы соғысы (1990-1991ж.)

Парсы шығанағы соғысы (1990-1991ж.)	
БҰҰ Халықаралық коалициясы	Ирак
730 мың адам	500 мың адам
5450 танк	4160 танк
4200 қару	5300 қару
2500 ұшақ	760 ұшақ
1680 тікұшақ	150 тікұшақ
175 әскери кемелер	58 әскери кемелер

Бұл АҚШ бастаған одақтастардың тамаша операциясы болды. Ирактағы коалиция әскерлерінің шығыны 500 адамға жетпеді, ал Ирак әскерлерінде қаза тапқандар саны бірнеше ондаған мыңға жетті. Нәтижесінде Хусейн жеңіліп, Кувейтті босатуға мәжбүр болды, армияны едәуір қысқартты. Сонымен қатар, елге Ирактың қарулы күштерін әлсіретуі керек болатын бірқатар басқа санкциялар енгізілді. XX ғасырдың 90-шы жылдарының барлығы дерлік Ирак пен АҚШ арасындағы жасырын қарсыласу күшейе түсті. Американдықтар Хусейнді оппозицияға қарсы репрессияларды қолданды, сонымен қатар тыйым салынған қару-жарак ұстады деп үнемі айыптап отырды. Жағдай әсіресе Хусейн 1998 жылы Ирактың жаппай қырып-жоятын қаруға ие болмауын қамтамасыз ететін БҰҰ-ның бақылаушыларын қуып шығарғаннан кейін күрделене түсті.

Әлем жаңа соғыстың алдында тұрды. Енді АҚШ-тың Иракқа басып кіруіне не себеп болғанын егжей-тегжейлі қарастырайық. Американдықтардың Иракқа басып кіруінің басты себебі АҚШ-тың аймақтағы өз үстемдігін қамтамасыз етуге ұмтылуы болды. Алайда, билеуші топтар Хусейн шынымен де жаппай қырып-жою қаруын жасап жатыр деп қорыққан болуы әбден ықтимал, ол оны Америка Құрама Штаттарына қарсы жібере алуы, дегенмен олардың нақты дәлелі болған жоқ. АҚШ-тың Иракқа қарсы операциясының басталуының мүмкін себептерінің тізімінде кейбір сарапшылар АҚШ президенті Джордж Буштың Саддам Хусейнге деген жеккөрушілігін де атайды. Шапқыншылықтың ресми себебі 2003 жылы ақпанда БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінде АҚШ Мемлекеттік хатшысы Колин Пауэлл көрсеткен Ирактың жаппай қырып-жоятын қару-жаракты дамытуының дәлелі болды. Кейін белгілі болғандай, ұсынылған дәлелдердің көп бөлігі бұрмаланған.

АҚШ Қауіпсіздік кеңесінен Иракта күш қолдануға рұқсат ала алмады. Дегенмен, американдық билеуші топтар мұны елемеді және шабуылға дайындала бастады. Олар НАТО-дағы одақтастарынан көмек сұрады. Бірақ Франция мен Германия БҰҰ-ның санкциясынсыз АҚШ-тың Иракқа басып кіруін қолдаудан бас тартты. Бірақ Ұлыбритания, Польша және Австралия АҚШ-ты әскери күшпен қолдауға дайын екендіктерін білдірді.

Халықаралық коалиция контингенті әскерлерінің жалпы саны шамамен 309 мың адамды құрады, оның 250 мыңы АҚШ әскери қызметшілері.

Кесте 2. АҚШ пен оның одақтастарының Иракқа басып кіруі (2003ж.)

АҚШ пен оның одақтастарының Иракқа басып кіруі (2003ж.)	
АҚШ пен оның одақтастары	Ирак
309 мың адам	400 мың адам
550 танк	2600 танк
4200 қару	5300 қару
700 ұшақ	300 ұшақ
125 әскери кемелер	2 әскери кемелер

Иракқа коалициялық күштердің басып кіруін ақтау туралы көптеген қарама-қайшы пікірлер бар. Бірақ сарапшылардың көпшілігі Иракта соғыс басталғаннан кейін аймақ әлдеқайда тұрақсыз болды және жағдайды тұрақтандыру үшін алғышарттар әлі жоқ деген пікірде. Оның үстіне Иракқа басып кіру туралы шешім қабылдауға қатысқан көптеген танымал саясаткерлер Хусейнмен соғысты қателік деп жариялады. Атап айтқанда, мұны тәуелсіз тергеу комиссиясының басшысы, Ұлыбританияның ішкі істер министрлігінің бұрынғы орынбасары Джон Чилкот айтты. Әрине, Саддам Хусейн оппозицияны басып-жаншып, қуғын-сүргін қолданған типтік диктатор болды. Ол басқа елдерге қарсы агрессивті әскери әрекеттерді бірнеше рет жасаған. Соған қарамастан, сарапшылардың көпшілігі Хусейнде болған қару-жарак XXI ғасырдың басында оған кең көлемді әскери операциялар жасауға мүмкіндік бермеді деген қорытындыға келді, бұл Ирактың тұрақты армиясының коалициялық күштерден тез арада жеңілуінен көрінеді. Қорытындылай келе, Хусейн режимін көптеген мамандар оны

құлатқаннан кейін аймақта билік ете бастаған хаоспен және Ислам мемлекеті тарапынан өсіп келе жатқан қауіппен салыстырғанда зұлымдықтың аз екенін мойындайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1.Пробирка соғысы. Неліктен АҚШ Иракқа кірді?,2018, / [Электрондық ресурс] URL:https://aif.ru/politics/world/voyna_iz_probirki_zachem_ssha_na_samom_dele_polezli_v_irak
- 2.2003 жылы АҚШ-тың Иракқа қарсы әскери операциясының шежіресі,2020, / [Электрондық ресурс] URL:<https://ria.ru/20130320/927830711.html>
- 3.Война в зоне Персидского залива 1990-1991г, / [Электрондық ресурс] URL:<https://slide-share.ru/vojna-zone-persidskogo-zaliva-1990-1991grabotu-vipolnilstudent-22arkh-292152>